

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

כופר נפש לחי'

הלכה

מחצית חשקל

פרשת זיקהל – שקלים תשפ"ד

שנה כ"ח – קובץ כ' [תתע"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת ויקהל - שקלים

מחצית השקל

"כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם" (שמות ל' י"ב).

"העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" (שם ט"ו).

א

שיש שיטות באופן מנין מצות מחצית השקל

הנה נחלקו רבותנו הראשונים במצוה זו, מקורה וענינה, ושיש מחלוקות בדבר.

א. הרמב"ם בסהמ"צ (מצות עשה קע"א) כתב "שציונו לתת מחצית השקל בכל שנה והוא אמרו יתעלה ונתנו איש כופר נפשו לה'", הרי דמקור מצוה זו בפרשת כי תשא. ועוד חזינן בדברי הרמב"ם שלא מנה את הלאו של "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט" כמצוה בפני עצמה, וצ"ב בטעמו. והחינוך (במצוה ק"ה) הלך בזה בדרכו של הרמב"ם כדרכו.

ב. הרמב"ן בפירושו על התורה (ל' ט"ו) כתב דמצות מחצית השקל יש בה עשה ול"ת, "ונתנו איש כפר נפשו", "העשיר לא ירבה וכו'". אך יש לתמוה דבסהמ"צ לא השיג בזה על הרמב"ם ולא הוסיף את הלאו למנינו וכנראה שחזר בו, אך לא ידעתי מהי משנה ראשונה ומהי משנה אחרונה.

ג. התשב"ץ בזהר הרקיע (אזהרה נ"א) כתב דיש ב' לאוין במצוה זו, "העשיר לא ירבה", "והדל לא ימעיט". ונראה בדעת הרמב"ן דאין כאן שני לאוין אלא לאו אחד שלא להוסיף או לגרוע ממחצית השקל אלא לתת אותה בדקדוק, וז"פ.

ד. היראים השמיט לגמרי מצוה זו ולא כללה במנין המצוות, וצ"ע בטעמו. ולקמן נבאר שתי דרכים בשיטתו.

מחצית השקל

ה. הר"ש סיריליו (ריש מסכת שקלים) כתב, דאין מקור מצוה זו מריש פרשת תשא, דכל פרשה זו ענינה באופן המנין של בני ישראל בפקודתם ואין כאן מצוה לדורות אלא שלא למנותם להדיא אלא על ידי דבר אחר, ומצות מחצית השקל לדורות מקורה בריש פרשת תרומה דג' תרומות כתובות בפרשה ואחת מהן תרומת מחצית השקל לקרבנות הציבור כמ"ש גם רש"י שם.

ו. הגר"א (אדרת אליהו) כתב כדברי הרש"ס דאין ללמוד מצוה זו מפרשת כי תשא, אלא דלא ניח"ל לומר דהמצוה בפרשת תרומה לדורות היא, וכתב דמצות מחצית השקל הוי הלכה למשה מסיני עי"ש. ולדעת הגר"א יש לבאר את השמטת היראים, דכל מצוה שמקורה בהלמ"ס אינה נמנית במנין התרי"ג כידוע.

ב

ביאור שיטת הרמב"ם

ולפי שיטת הרש"ס יש לתת טעם בשיטת הרמב"ם והחינוך שמנו רק מצות עשה ולא ל"ת, דאם מקור המצוה אינו מריש פרשת כי תשא, דמצות מחצית השקל בפרשה זו מצוה לשעה היתה לצורך מנין בני ישראל, מובן דגם הלאוין שבפרשה זו מצוה לשעה הן ולא לדורות, ובריש פרשת תרומה הלא לא מצינו לאו. אך אין דרך זו מתיישבת לשיטת הרמב"ם והחינוך, דהרי כתבו שם דמקור המצוה מקרא דפרשת תשא ולא כדברי הרש"ס.

והנראה ברור בדעת הרמב"ם, דאזיל לשיטתו בריש הל' שקלים (פ"א ה"א) וז"ל:

"מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן מחצית השקל כסף, שנאמר העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט".

למדנו מדבריו דאין כאן לאו בפני עצמו, אלא רבותא שעני חייב במצוה זו ושואל מאחרים או מוכר כסותו, מה שלא מצינו בשום מצוה דאורייתא [אבל במצוות דרבנן דפרסומי ניסא מצינו כן, בד' כוסות ונר חנוכה], דהרי כתב הרמ"א (סי' תרנ"ו ס"א) דאין האדם חייב להוציא הון רב על המצוות, אבל במצוה זו נתחדשה הלכה שאף הדל לא ימעיט וחייב הוא במצוה זו אף אם אין לו. ולפי"ז בהכרח לפרש רישא דקרא "העשיר לא ירבה" בדרך זה, דאף העשיר המופלג אינו חייב להוסיף, וגם בכך יש רבותא דבדרך

מחצית השקל

כלל צדקה נגבית לפי העושר והיכולת, וכאן חידשה תורה דכשם שהעני אינו נפטר משום שאין לו, כך העשיר אינו מתחייב משום שיש לו. ולפי"ז ברור דאין כאן לאו מסויים אלא חידוש דין בעצם מצות העשה, ובאמת כבר רמז הרמב"ן לפירוש זה בפירושו עה"ת אלא שדחאו אך בדברי הרמב"ם הדברים ברורים ודו"ק בהם.

ג

אם מחצית השקל הוי הכשר מצוה למצות קרבנות ציבור

ובדעת היראים שהשמיט מצוה זו נראה עיקר, דמחצית השקל אינה מצוה בפני עצמה אלא הכשר למצות התמידין והמוספין, וכבר ידוע שאין מכשירי מצוה נכללים במנין התרי"ג [וכ"כ הרמב"ם בשרש י' כידוע], אך בזה חולק עליו הרמב"ם וסייעתיה שנקטו דאין מחצית השקל הכשר בלבד אלא מצוה בפנ"ע.

וכבר נחלקו רש"י ותוס' (כתובות ק"ח ע"א) במה שאמרו "תורמין על האבוד ועל הגבוי ועל העתיד ליגבות", דלרש"י תורמין אף על מי שלא יתן כלל, והתוס' חלקו עליו ונקטו דרק על מי שיתן בסופו של דבר תורמין אבל מי שאינו נותן מחצית השקל באמת אין תורמין עליו ואינו בכלל קרבנות הציבור עי"ש. ולשיטת רש"י דאף מי שלא נתן מחצית השקל תורמין עליו והוי בכלל קרבנות צבור, לכאורה אין לומר דמחצית השקל הוי כחלק וכהכנה למצות הקרבנות, שהרי אף מי שלא נתן מחצית השקל הוי בכלל הקרבנות. והמאירי (כתובות ק"ח ע"א, נדרים ל"ג ע"א, וריש מסכת שקלים) כתב בזה דברים מחודשים לחלק בין מי שנאנס ולא נתן מחצית השקל שהקרבנות קרבין גם עליו, לבין מי שהזיד ולא נתן שאין לו חלק בקרבנות ציבור, וכעין מה שאמרו (שבועות יג ע"א) דמי שאינו מודה ביוה"כ אין עיצומו של יום מכפר עליו.

אך פשוט שאין הכרח דהא בהא תליא, דאפשר דאף לשיטת רש"י הוי מחצית השקל חלק והכשר למצות התמידין והמוספין, דמ"מ ענין השקלים ביסודו הוי לקרבנות צבור. ומאידך אפשר דאף לשיטת התוס' הוי מחצית השקל מצוה בפני עצמה, אף דמי שלא נתן שקלו אינו בקרבנות מכפרים עליו וז"פ.

ומ"מ נראה בדעת הרמב"ם שמחצית השקל הוי מצוה בפני עצמה ולא רק הכשר לקרבנות הצבור, ושני דינים יש בה, מצוה וכפרה. המצוה היא מצות נתינת מחצית

מחצית השקל

השקל והקדשתו לגבוהה, והכפרה היא מצד הקרבנות שקונים על ידו, ולכן הוי מצוה בפני עצמה, כנ"ל.

ד

נשים במחצית השקל

והנה מבואר במשנה בשקלים (פ"א מ"ד) דנשים פטורות ממצוה זו, ונחלקו הראשונים בטעם הפטור, וארבעה מחלוקות בדבר.

א. הרמב"ם שם בסהמ"צ (מצות עשה קע"א) כתב דכיון דכתיב "זה יתנו כל העובר על הפקודים" ונשים לא היו בכלל המניין ה"ה שאינם בכלל המצוה.

ב. הרע"ב שם כתב דילפינן מ"ונתנו איש כפר נפשו" איש ולא אשה.

ג. הקרית ספר (הלכות שקלים פ"א) כתב דילפינן מ"כי תשא את ראש בני ישראל" ולא בנות ישראל.

ד. המאירי (שקלים פ"א המשנה השנית) כתב חידוש גדול, דנשים פטורות משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, וגם בקרית ספר כתב טעם זה, עי"ש.

ובדעת שאר הראשונים שלא עלה על דעתם לפטור נשים משום דהוי הזמ"ג י"ל בשני דרכים.

א. מלבד המצוה שיש במחצית השקל הוי גם שעבוד ממוני ואין אשה פטורה ממצות שבממון מדין מצות עשה שהזמ"ג דמ"מ יש עליה שיעבוד ממוני.

ב. באמת מה"ת אין זמן מסויים למצוה זו, אלא שחייב ליתן מחצית השקל בכל שנה ושנה, ורק חכמים תיקנו זמן שמכריזין על השקלים משום דבר"ח ניסן יש תרומה חדשה, וכיון שהמצוה מה"ת אין לה זמן ורק חכמים הם שקבעו זמנה אין זה בכלל הזמ"ג, וצ"ע עדיין.

ולכאורה יש לתמוה על שיטת הרמב"ם בזה, דהנה נחלקו בירושלמי (פ"א ה"ג, ד' ע"ב) בביאור הכתוב "כל העובר על הפקודים", לחד מ"ד הכוונה לעוברי הים דהיינו כל שעבר בים סוף ביצי"מ, ולאידך מ"ד כל שעבר להימנות, ונחלקו אם כהנים חייבים

מחצית השקל

במחצית השקל ע"ש. והרמב"ם הרי פסק שם (הלכות שקלים פ"א ה"ז) דכהנים חייבים במחצית השקל, וא"כ למה נשים פטורות הלא אף הן עברו בקריעת ים סוף.

וראיתי שבפיה"מ שם אכן נקט הרמב"ם דכהנים פטורים ממחצית השקל וכדעת ר' יהודה שם (פ"א מ"ג) וזה כמ"ד דרך מי שהיה בכלל המנין נתחייב, וכנראה שהרמב"ם חזר בו במשנה תורה. ולפי"ז נראה דמה שכתב בספר המצוות דנשים פטורות מקרא דכל העובר על הפקודים אינו אלא למה דהוי ס"ל מעיקרא בפירוש המשנה דכהנים פטורים, אבל למה שהסיק בהלכות שקלים דכהנים חייבים, ע"כ אין לפטור נשים משום שלא עברו על הפקודים להימנות דגם כהנים לא נמנו, וע"כ ינקוט כאחד מן הטעמים הנ"ל לפטור נשים ודו"ק בזה.

ה

בן י"ג במחצית השקל

נחלקו הראשונים ממתי חייב אדם במחצית השקל, הרמב"ן כתב להדיא בפירושו על התורה, דדין מצוה זו ככל המצוות שבתורה ומשנעשה בר חיובא ע"י שתי שערות כשהוא בן י"ג שנה חייב במחצית השקל כפי שהוא חייב בכל המצוות, וכך דעת הרמב"ם. אך רבים מן הראשונים נקטו דאינו חייב במחצית השקל עד שיהיה בן כ' כיון דלא באו לכלל המנין אלא בני כ' שנה, כן דעת רש"י (מנחות מ"ו ע"ב ד"ה שאינו שוקל), הרוקח (סימן רלב), החינוך (מצוה ק"ה), הרע"ב (שקלים שם), וכך נקט הרמ"א (סי' תרצ"ד ס"א) שכתב דבמנהג זכר למחצית השקל רק בני כ' נותנים ע"ש.

ולהגר"א (הגהות הגר"א שקלים ג' ע"ב) יש בזה שיטה ממוצעת, דבן י"ג חייב אבל אין ממשכנין אותו עד שיהיה בן כ', וצע"ג בשיטתו דאם בן י"ג חייב מה"ת למה אין ממשכנין אותו עד שיהא בן כ'.

ונראה לפי המבואר לעיל (סוף אות ג') דיש שני דינים במחצית השקל, מצוה וכפרה, ובן י"ג מצווה במחצית השקל כשם שהוא מצווה בכל מצוות התורה, אבל כל עוד אינו בן כ' אינו בר כפרה ואין לו חלק בקרבנות ציבור ומשום כך אין ממשכנים אותו, דלא משום קיום המצוה ממשכנין אלא משום כפרה. ועיין ברבינו בחיי בפרשתנו (ל' י"ג) דאין ממשכנין עד שיהא בן כ' כיון שאינו בר כפרה, אך מ"מ נקט הגאון דמצוה עליו לתת מחצית השקל מצד עצם מצות הנתינה.

מחצית השקל

ו

במנהג זכר למחצית השקל

הנה כתב הרמ"א (סימן תרצ"ד סעיף א'):

"י"א שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר, ומאחר ששלשה פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן ג', ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה, וכן נוהגין בכל מדינות אלו, ויש ליתן ג' חצאים גדולים במדינות אלו, כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו, ובמדינות אוישטריי"ך יתנו ג' חצי וויינ"ר, שנקראו ג"כ מחצית, וכן לכל מדינה ומדינה, ואין חייב ליתנו רק מי שהוא מבין עשרים ולמעלה, ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד ג' מחצית אלו, ואין נוהגין כן".

ומקור המנהג במרדכי (מגילה סימן תשע"ז), וכן הוא במהרי"ל (פורים אות ו'), ובדרכי משה הביאם והביא גם ממהר"י ברין, עי"ש.

וכבר מצינו במס' סופרים (פרק כ"א הלכה ב'):

"ובאחד באדר משמעין על השקלים, ולמה באחד באדר, שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהיה המן הרשע עתיד לשקול ככרותיו על ישראל, לפיכך הקדים ואמר למשה שיהיו שקלי ישראל קודמין לשקלי המן".

והנה מצינו כמה שיטות מתי ראוי ליתן זכר למחצית השקל. שיטת הרמ"א שיש ליתן "ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה". ויש כאן מעין סתירה מיניה וביה, דהלא תפילת המנחה זמנה מבעוד יום לפני שקיעת החמה, ואין זה ליל פורים, אך מ"מ פשוט שכונתו בתענית אסתר לפני תפילת המנחה כאשר יום הפורחם חל בדרת יום, וכך כתבו רוב האחרונים אחריו, החיי אדם (כלל קנ"ה סעיף ג'), ערוך השלחן (שם סעיף ח') והמשנה ברורה (שם סק"ד).

אך המגן אברהם (שם סק"ב) כתב:

"בליל פורים. ובמדינתנו נותנין בשחרית קודם קריאת המגילה".

מחצית השקל

ולא פירש טעמו ונימוקו, וגם מפרשיו המחצית השקל, לבושי שרד ושאר האחרונים לא פירשו טעם מנהג זה, ואפשר דמשום שבימי קדם רבים באו לבתי כנסיות ונמנעו מלהגיע בלילה, וכמו שכתבו התוס' במגילה (ד' ע"א ד"ה חייב) דעיקר מצות מגילה ביום משום שיש בו יותר פרסומי ניסא, ומשום"כ נהגו ליתן מחצית השקל בשחרית כדי לזכות את הרבים, וצ"ע.

ובסידור הגר"י עמדין (סדר קריאת המגילה אות ז') כתב שיש ליתן מחצית השקל לאחר תפילת מנחה, וכן הוא בקיצור שו"ע (סימן קמ"א סעיף ה'). ובלוח ארץ ישראל להגר"מ טיקוצינסקי כתב שכך מנהג ארץ ישראל, עי"ש. ולכאורה מסתבר כדבריהם דהלא עדיף לתת מחצית השקל בפורים, וצ"ע בשיטת הרמ"א שיש ליתן קודם מנחה.

ובביאור הגר"א (שם) ציין לדברי הגמ' בפ"ק דברכות, וכונתו למה שאמרו שם (ו' ע"ב) "אגרא דתעניתא צדקתא", ומשום"כ נהגו ליתן מעות אלה בתענית אסתר דהיינו לפני תפילת המנחה.

ויש לעיין לשיטתו בפורים דמוקפין דלכאורה נותנים מחצית השקל בתענית אסתר ולא בליל פורים. אך אפשר דזו פשיטא לן שמנהג זה ביסודו אינו אלא ממנהגי יום הפורים, אלא שנוהגין ליתן לפני מנחה כדי לקיים גם הא דאגרא דתעניתא, אבל כאשר תענית אסתר חלוק מיום הפורים כגון במוקפין פשוט שעדיף ליתן בפורים ולא בתענית אסתר. אך לפי זה נראה דבודאי עדיף לתת לאחר מנחה דהיינו בכניסת יום הפורים ולא לפני מנחה מכיון שבלאו הכי אין כאן אגרא דתעניתא.

ושאלה זו נשאלת גם כאשר פורים דפרזים חל ביום ראשון ותענית אסתר נוהגת ביום חמישי.

וראיתי שבשו"ת דברי יציב (או"ח ח"ב סימן רצ"ג) שהעיר קצת בזה, עי"ש.

אמנם יש להעיר מהמפורש במס' סופרים (פרק כ"א ה"ג) שהוא המקור החשוב והקדום ביותר למנהג זה, ולהדיא אמרו שם "וצריכין כל ישראל לתת שקליהן לפני שבת זכור", וכ"ה בנוסחאות הגר"א, והרמ"א בדרכי משה הביא את המס' סופרים ופסק שלא כותיה.

ואפשר דשאני תורת המנהג שעיקרו לא הלכה פסוקה אלא מנהג שנהגו הדורות שלפנינו וכיון שכך נהגו אין לשנות המנהג, וצ"ע.

מחצית השקל

והנראה עיקר בזה לפי מה שכתב בנחלת אריאל שהוא ביאור על מס' סופרים של רבי אריה ליב שפירא ויצא לאור בשנת תצ"ב, וכתב בזה חידוש נפלא דסברת המסכת סופרים שיש ליתן מחצית השקל לפני שבת זכור "כדי שאם יראה הגבאי שיש מותרות, יחלק מהם לעניים לצורך שבת, אבל אנן קיי"ל דאין הגבאי רשאי לשנות מעות פורים לצדקה אחרת, לכן נוהגין ליתן בליל פורים קודם מנחה או בשחרית קודם קריאת המגילה".

ודברי טעם המה ודפח"ח.

ז

נשים בתפילת המוסף

בשו"ת בשמים ראש (סימן פ"ט) כתב דנשים פטורות מתפלת המוסף, דכיון דפטורות ממחצית השקל ממילא פטורות הן מתמידין ומוספין, וכיון דתפלת מוסף כנגד קרבן מוסף הוא, פטורות הנשים מתפלת המוסף. ורבים מן האחרונים תמהו על דברים אלה, עיין שואל ומשיב (מהדורא תנינא חלק ב' סימן נ"ה), שו"ת בית יצחק (או"ח סימן י"ז), באר יצחק (או"ח סימן כ'), ועמודי אור (סי' ז').

[וידוע הפולמוס הגדול מסביב לספר זה, זקנינו מהר"ם בנעט (שו"ת פרשת מרדכי סימן ה') יצא חוצץ נגד ספר זה ובשו"ת חת"ס או"ח (סימן קנ"ד) כינהו "כזבי הרא"ש", ואף שבמהדורות שונות תיקנו לשונו ל"כתבי הרא"ש" באמת נראה שאין כאן טעות הדפוס דהלא החת"ס הסתייג מספר זה בשני מקומות נוספים (יו"ד סי' שכ"ו, ואהע"ז ח"א סימן ס"ט)].

והאחרונים הנ"ל הקשו על דברי הבשמים ראש כמה קושיות.

א. וכי לר' יהודה דכהנים פטורים ממחצית השקל פטורים הם גם מתפלת המוסף, והלא אין זה מתיישב על הלב.

ב. לשיטת רבים מן הראשונים דאינו חייב במחצית השקל עד שיהיה בן כ' ה"ה דאינו חייב בתפלת המוסף עד שיהיה בן כ', ועד שיהיה בן כ' לא יוכל לעבור לפני התיבה ולהוציא אחרים יד"ח ומעולם לא שמענו הלכה רחוקה זו.

מחצית השקל

[ויש לתמוה על מה שכתבו בשו"ת שערי דעה סימן י"ז ובתורה תמימה על התורה בפרשתנו אכן לחדש דיש להקפיד בתפילת המוסף שהש"ץ יהיה בן עשרים שנה, לפי דברי הבשמים ראש, ומשמע מדבריהם דניחא ליה בחידוש, ובאמת תימה הוא].

וראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן צ') שנתקשה גם בתפלת שחרית ומנחה דכיון שאמרו (ברכות כ"ו ע"ב) דתחת קרבנות תקנום, ונשים פטורות לא רק מן המוספין אלא מן התמידין ולמה חייבות בשחרית ומנחה. אך באמת פשוט לחלק בין שחרית ומנחה דאף דתוקנו תחת קרבנות מ"מ רחמי נינהו ועיקר ענינם בקשת צרכים, ובין תפלת המוסף שכל ענינה במקום תפלת המוסף ואין בה רחמי ובקשת צרכים כלל וז"פ.

וע"כ צריך לחלק בא' משני פנים.

א. אף אם אינם בכלל קרבנות הציבור ישנן בכלל תפלת המוסף דחכמים השוו מדותיהם ולא חילקו בין תפלה לתפלה, וכיון שנשים חייבות בתפלה משום דאף הן בעי חיי כמבואר בברכות (כ' ע"ב) שוב תיקנו שיהיה דינם כאנשים וחייבות הן בכל התפלות, וכשם דחזינן דלא חילקו בין תפלת ימי החול שיש בהם רחמי ובקשת צרכים לתפלת שבת שאין בהם בקשת צרכים, כך לא פליג בין שחרית למוסף.

ב. אף אם הן פטורות ממחצית השקל מ"מ יש להן חלק בכפרת קרבנות הציבור. ובאמת כך מסתבר, דאטו יעלה על הדעת שקרבנות הצבור ותקנתם אינם אלא למען מחצית העם בלבד ונשות ישראל אינם בכללן אתמהה. ומשום כך נראה יותר דאף שאינן בכלל מחצית השקל, הרי הן בכלל קרבנות הציבור וממילא חייבות הן אף בתפילת המוסף. ואף לשיטת התוס' (כתובות ק"ח ע"א) דמי שאינו שוקל אין לו חלק בקרבנות הציבור, אין זה אלא במי שחייב ואינו ממלא חובתו, ולא בנשים שפטורות. הגע בעצמך אטו כהנים לדעת בן בוכרי (שקלים פ"א מ"ד) שפטורים ממחצית השקל אין להם חלק בתמידין ומוספין. וע"כ דגדר הענין הוא שכלל ישראל תורם קרבנות לעם כולו ואין זה תימה כלל.

וראיה לדרך זה מהמבואר בב"י (או"ח סוף סימן מ"ז) דנשים חייבות לומר פרשת התמיד, ואת"ל דאין להן חלק בתמידין למה תאמרנה פרשת התמיד, וע"כ דאף הן בכלל תמידין ומוספין אף שפטורות הן ממחצית השקל ודו"ק.

מחצית השקל

ה

במהות המצוה

הנה צריך ביאור למה כתב הרמב"ם את הלכות שקלים בספר הזמנים ולא בספר העבודה או הקרבנות, וכך סידר רבינו הקדוש מס' שקלים בסדר מועד ולא בסדר קדשים.

ונראה מזה דבאמת אין הגדרת המצוה לתת מחצית השקל לקרבנות, אלא עצם המצוה ומהותה לתת מחצית השקל בכל שנה ושנה וכלשון הרמב"ם בריש הלכות שקלים, ורק בפ"ד ה"א כתב "תרומת הלשכה מה יעשה בה לוקחין ממנה קרבנות צבור" דזה דין תרומת הלשכה אבל אין זה הגדרת המצוה. ומשום כך גם בסהמ"צ סידר הרמב"ם מצוה זו (מצוה קע"א) בהדי כל מצוות המועדים (קנ"ד - קע"א). ועוד נראה לד"ק כן, דהנה דרכו של הרמב"ם בסהמ"צ לכתוב לא רק מעשה המצוה אלא גם ענינה ומהותה, כבמצות עשה כ' "לבנות בית לעבודה", ובמ"ע ל"ג "ללבוש בגדים לעבודה" (וכע"ז בפ"י ה"ד מכלי המקדש ובפרטי המצוה שם), אבל במ"ע קע"א לא כתב "לתת מחצית השקל לקרבנות" אלא כתב "לתת מחצית השקל בכל שנה ושנה". ונראה מזה דעצם המצוה ויסודה לתת מחצית השקל בזמן ידוע בכל שנה ושנה, ומילתא אחריתא היא ששקלים אלה מיועדים לקרבנות הציבור.

ובהלכות שקלים (פ"א ה"ח) כתב הרמב"ם דאין מצוה זו נוהגת אלא בזמן הבית, ובקריית ספר שם כתב דכך משמע מלישנא דקרא, וכ"ה בסמ"ג (מ"ע מ"ה) וז"ל, "שנאמר 'ולקחת את כסף הכפורים ונתת אותו על עבודת אהל מועד', בזמן שעבודת אהל מועד נוהגת ובזמן שבהמ"ק קיים נותנים את השקלים". וקשה למה לי דרשה ודיוק לדבר זה, והלא כיון שאין קרבנות למה לי מחצית השקל. אלא נראה כנ"ל דאף כשאין קרבנות הו"א דמ"מ לא נפטר ממחצית השקל.

[וברע"ב (שקלים פ"ח משנה ח') ראיתי שכתב באמת דכיון דאין קרבנות אין מחצית השקל. אך אין מדבריו סתירה לדרכנו, דגם בכונתו י"ל דכיון דזה דין תרומת הלשכה שקונים ממנו קרבנות צבור אינו נוהג אלא בזמן שיש קרבנות. אמנם י"ל לשיטת הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"ו ה"טו) דמקריבין אע"פ שאין בית, ניחא לפי"ז דצריך גזה"כ לפטרו ממחצית השקל. אך באמת זה אינו, דאף דאפשר להקריב

מחצית השקל

כשאין בית אך אין חיוב לעשות כן, כמ"ש החינוך וכן הסכמת האחרונים, וא"כ כיון דהקרבת הקרבנות אינה חיוב פשיטא דאין מצות מחצית השקל נוהגת וז"פ].

והנה מבואר בב"ב (ט' ע"א) דמצוה לתת צדקה שלישית השקל בכל שנה, ודרשינן לה מקרא דנחמיה. עי"ש בריטב"א דבירושלמי (שקלים פ"ב ה"ג, ט ע"ב) מבואר דיסודו ממצות מחצית השקל, וכ"ה בשאלתות דר' אחאי (שאלתא ס"ד בפרשתנו), ומשמע שם דהוי דרשא גמורה וכ"כ בהעמק שאלה. ועוד כתב שם דסכום זה שווה בעני ובעשיר כמו מחצית השקל ועכ"פ נראה דהוי אסמכתא.

ולכאורה צ"ב מה ענין מחצית השקל לצדקה דעלמא, והלא מחצית השקל לקרבנות ציבור הוא. ולהנ"ל ניחא דגדר מחצית השקל הוא עצם הנתינה, דכל אחד חייב ליתן להקב"ה מחצית השקל בכל שנה, אלא שדין שקלים אלה שקונים מהם קרבנות ציבור, אך ביסודו גדר משותף יש למצוה זו עם מצות הצדקה.

ואפשר עוד דמחצית השקל היא לצרכי ציבור דהיינו עבור קרבנות הציבור וכל צרכי העבודה וגם עבור מלמדי תינוקות ומגיהי ספרים שנוטלין שכרן מתרומת הלשכה כמבואר בכתובות (ק"ו ע"א), וילפינן מיניה דצריך אדם להרים בכל שנה לצרכי הציבור, וילפינן ממחצית השקל דיש חיוב ליתן סכום זה המסוים בכל שנה ושנה מה שלא ידענו מעיקר מצות הצדקה.

ולפי דרך זו ודאי מסתבר דאף אם נשים פטורות ממחצית השקל יש להם חלק בקרבנות הציבור וחייבות בתפלת המוסף, ודו"ק בזה היטב.

כופר נפש לה'

כופר נפש לה'

"אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם
שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים
שקליהן לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על
השקלים (מגילה י"ג ע"ב).

גזירת המן ואחשוורוש "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער
ועד זקן טף ונשים" כה קשה היתה עד שהקב"ה הקדים רפואה למכה,
וממכה עצמה התקין רטיה לרפאותה שקלים כנגד שקלים מה שלא מצינו
בשאר גזירות.

ומהי רפואה זו שהוקדמה למכה, מחצית השקל, שבכחה להפוך קללה
לברכה ומדת הדין למדת הרחמים, הרי המנין סכנה היא לישראל, אך
כאשר הן נמנין על ידי מחצית השקל ברכה שרויה בהן והם מתברכין על
ידה, ולא יהיה בהם נגף בפקד אותם וכך מפורש בזה"ק פרשת כי תשא
אות ב' (ח"ב קפ"ז ע"ב) "ת"ח, הא אוקמוה, לית ברכתא דלעילא שרייא
על מלה דאתמני. ואי תימא, ישראל היך אתמנון. אלא כופרא נטיל
מנייהו, והא אוקמוה, וחושבנא לא הוי עד דאתכניש כל ההוא כופרא,
וסליק לחושבנא. ובקדמיתא מברכין להו לישראל, ולבתר מנין ההוא
כופרא, ולבתר אהדרן ומברכין לון לישראל. אשתכחו ישראל מתברכאן
בקדמיתא ובסופא, ולא סליק בהון מותנא". הרי שע"י מחצית השקל
ישראל מתברכים והסכנה נמנעת ומתבטלת.

וכבר ידוע מה שאמרו בספרי חסידות ש"מחצית" יש באמצעה צ'
הרומזת למדת הצדקה ושתי האותיות הקרובות לה הן אותיות חי ושתי
הרחוקות ממנה, הקיצוניות, הן אותיות מת לרמז שבכח מצוה זו להוסיף
חיים ולהרחיק את המות.

ובאמת סגולה זו מצינו במצות הצדקה בכלל, הרי כך שנינו בב"ב (י"א
ע"א):

כופר נפש לה'

"אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באתה אשה לפניו בשנת בצורת ואמרה לו רבי פרנסני, אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום, אמרה לו, רבי אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעת בניה מתים ברעב, עמד ופרנסה משלו, לימים חלה ונטה למות, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ובנימין הצדיק שהחיה שמונה נפשות מישראל ימות בשנים מועטות הללו, מיד נקרע גזר דינו, ואמרי לה הוסיפו לו כ"ב שנים על שנותיו".

ובשם הגר"א אמרו בזה חשבון נפלא הפלא ופלא, הרי אמרו (בב"ב ט' ע"א) הנותן פרוטה לעני יתברך שש ברכות והמפייסו בדברים יתברך בי"א, בנימין הצדיק שגמל חסד עם שמונה נפשות מישראל התברך לפי זה בשמונים ושמונה ברכות (י"א פעמים שמונה), והנה אמרו (סוטה כ' ע"ב) זכות תולה ג' חדשים, וג' פעמים פ"ח הרי רס"ד חדשים שהן הם כ"ב שנים והדברים שמחים ומאירים.

סגולה מופלאה יש בה במצות הצדקה לעורר רחמי שמים ולהרבות חיים, וכך העיד החכם מכל אדם "וצדקה תציל ממות" (משלי י' ב' - י"א ד').

סגולה כפולה ומכופלת במצוות מחצית השקל לבטל גזירת אף שנגזרו על כלל ישראל, והצדיק שעומד בתווך העושה צדקה עם הבריות הוא זה שמרחיק את המות ומקרב אותיות החי.

ב

וכבר כתבו רבים מספרי החסידות שיש בכחו של צדיק לבטל גזירות רעות ולהפוך דין לרחמים ע"י צירופי אותיות ועיין בספר התולדות פרשת נח שנגע מתהפך לענג, צרה לרצה, צרעת לעצרת וכדומה, וכ"כ בדגל מחנה אפרים פרשת אמור, עי"ש. וכך ע"י מצות השקלים מתרחקת גזירת מות ע"י הרחקת אותיות מת ומרבים חיים באותיות החי.

כופר נפש לה'

ויש ליסוד הזה מקור בדברי התוס' בעבו"ז (ד' ע"ב) שכתבו דבאותו רגע שהקב"ה כועס בכל יום אמר בלעם הרשע "כלם" והתכוין בכך לקלל את בני ישראל והקב"ה הפך קללה לברכה והפך "כלם" ל"מלך" כההוא דכתיב "ותרועת מלך בו" הרי שגזירות וקללות נהפכות מקללה לברכה ע"י היפוכי אותיות. ועיין עוד בזהר (ח"ג קע"ט א') דהכהנים הופכים "חרם" ל"רחם" עי"ש.

וכאשר אנו מקיימים מנהג אבותינו ועושים זכר למחצית השקל, אף זה מעורר רחמי שמים ודוחק רגליו של מלאך המות להוסיף לכל עמו בית ישראל שפע חיים ורחמים.

"אור פניך עלינו אדון נשא, ושקל אשא בבית נכון ונשא, ובצדק הגה ערך כי תשא, גונננו במגן א-ל רם ונשא" (יוצרות לפרשת שקלים).

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

